

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
АКАДЕМІЯ НАУК ВІЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г. С. КОСТЮКА НАНУ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені Г. С. СКОВОРОДИ  
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ  
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ



**КОГНІТИВНІ ТА ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВІ ФАКТОРИ  
ПОВНОЦІННОГО ФУНКЦІОНАВАННЯ ЛЮДИНИ:  
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД**

МАТЕРІАЛИ  
ІІ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**23-24 жовтня 2015 року**

Харків – 2015

УДК 159.9 (075)

ББК 88

**Редакційна колегія:**

**Хомуленко Т.Б.** (відповідальний редактор), доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедрою практичної психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди

**Кузнецов М.А.**, доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди

**Єльчаніова Т.М.** (відповідальний секретар), кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди

*Рекомендовано до друку Вченю радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,  
протокол № 5 від 28.08.2015 року*

**Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід:** матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 23–24 жовтня 2015 року) / М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г.С. Сковороди [та ін.]. — Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. — 348 с.

**ISBN 978-617-7064-78-6**

У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід” за наступними напрямками: культурно-історичний підхід та сучасна наука про людину; психологічні характеристики повноцінного функціонування людини та вищі психічні функції; розвиток особистості та психологічна феноменологія здоров’я; психологія тілесності та психотерапія; психологія діяльності та практика успішного функціонування професіонала; актуальні медико-психологічні проблеми повноцінного функціонування людини та сучасне суспільство; соціокультурні виміри екологічної психології та проблеми повноцінного функціонування людини; стійке суспільство як фактор повноцінного функціонування людини; актуальні проблеми психолінгвістики: культурно-історичний підхід.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

УДК 159.9 (075)

ББК 88

**ISBN 978-617-7064-78-6**

© Колектив авторів, 2015

© Єльчаніова Т.М. (оформлення, Ψ-емблема), 2015

## **ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ**

### **ПІДІРСТАНОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ “КОГНІТИВНІ ТА ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВІ ФАКТОРИ ПОВНОЦІННОГО ФУНКЦІОНАВАННЯ ЛЮДИНИ: КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД”**

#### ***Співголови організаційного комітету:***

Академік НАН України, доктор педагогічних наук, професор, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Заслужений працівник освіти України

Академік НАН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка НАН України, дійсний член Міжнародної ради психологів (США), дійсний член Європейської академії природних наук (Германія, Ганновер), академік АНВО України

**Прокопенко Іван Федорович**

**Максименко Сергій Дмитрович**

#### ***Заступники голів:***

**Андрющенко Олена Анатоліївна** – доктор філологічних наук, професор, перший проректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

**Хомуленко Тамара Борисівна** – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедрою практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, академік Академії наук вищої освіти України, керівник Харківського відділення Товариства психологів України (Україна).

#### ***Члени організаційного комітету:***

**Барбер Джон** – професор Королівського коледжу Кембриджського університету (Англія).

**Гордієнко-Митрофанова Ія Володимирівна** – доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

**Ельчанінова Тетяна Миколаївна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

**Коваленко Денис Володимирович** – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету міжнародних освітніх програм Української інженерно-педагогічної академії (Україна).

**Кочарян Олександр Суренович** – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедрою психологічного консультування та психотерапії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна).

**Кузнецов Марат Амірович** – доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

**Меднікова Ганна Ігорівна** – кандидат психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Україна).

**Панкалла Анджей** – доктор психологічних наук, професор кафедри психології університету Адама Міцкевича (Познань, Польща).

**Поденко Антон Володимирович** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

**Сергєєва Тетяна Вікторівна** – доктор психологічних наук, професор, завідуюча кафедрою іноземних мов Харківського національного університету будівництва та архітектури (Україна).

**Фестеу Дорин** – доктор філософії (PhD), факультет дизайну і медіа менеджменту, Бакінгемширський новий університет (Бакінгемшир, Англія).

**Фоменко Карина Ігорівна** – кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Україна).

## ЗМІСТ

### Секція 1. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ТА СУЧАСНА НАУКА ПРО ЛЮДИНУ

<b>Pankalla Andrzej.</b> The shaping power of myth in man's search for psycho-cultural identity: the contemporary mythological metisage (syncretism) of the quiche maya people in a real psychology perspective.....	14
<b>Бочелюк В.В.</b> Психологічні особливості організаційної культури в умовах соціальних змін .....	14
<b>Брага О.В.</b> Ідея життя як базовий механізм життєреалізації.....	15
<b>Гарагуля М.М.</b> Етнокультурні особливості менталітету українського, італійського та китайського етносів .....	16
<b>Єрмакова Т.С.</b> Школа як один із соціальних інститутів формування культури здоров'я школяра .....	17
<b>Ломакін Г.І.</b> Вікові періоди та кризи розвитку дорослої людини в контексті культурно-історичного підходу .....	18
<b>Luparenko S.Ye.</b> Culturological approach to investigation of problems of childhood and children's development.....	20
<b>Моляко В.О.</b> Технотронно-інформаційний вектор в бутті сучасної людини .....	21
<b>Попович О.В.</b> Культурологічна дескрипція креативного потенціалу особистості .....	25
<b>Стараріна І.П.</b> Культурно-історичний вимір в аналізі сценічної творчості дітей молодшого шкільного віку .....	26
<b>Тищенко Л.В.</b> Інтерес як базовий чинник життєздійснення.....	27
<b>Khomulenko T.B.</b> Psychosomatic approach towards problems of developmental psychology .....	28

### Секція 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОВНОЦІННОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДИНИ ТА ВИЩІ ПСИХІЧНІ ФУНКЦІЇ

<b>Бровченко А.К.</b> Проблема системостворюючих факторів в психології та усвідомлення осмисленості життя у їх визначенні .....	30
<b>Бужинська С.М.</b> Модально-специфічна пам'ять як фактор успішної пізнавальної діяльності молодшого школяра .....	32
<b>Войтенко О.В.</b> Регулятивне функціонування пам'яті як основа вербальної креативності.....	33
<b>Волков Д.С., Ноздрін С.В.</b> Сучасні дослідження індивідуально-психологічних детермінант когнітивної продуктивності .....	35
<b>Волошин Т.Б., Козявкин В.И.</b> Реабилитация детей с аутизмом по системе интенсивной нейрофизиологической реабилитации (СИНР). ....	36
<b>Гант О.Є., Малик Я.К.</b> Формування ефективної міжособистісної взаємодії спортсменів бальних танців 7-10 років .....	37
<b>Генералова О.М.</b> Прикладні аспекти дослідження полезалежності / поленезалежності як параметра когнітивного стилю особистості.....	39
<b>Гордиевич М.С., Козявкин В.И.</b> Система интенсивной нейрофизиологической реабилитации в.и. козявкина – инновационный подход к реабилитации детей с синдромом дефицита внимания и гиперактивности .....	40
<b>Ельчанинова Т.Н.</b> Уровень развития внимания как когнитивный фактор полноценного функционирования человека.....	42
<b>Занка Е.В.</b> Смысловое чтение первоклассников: игровые упражнения.....	44
<b>Zozul' T.</b> Analysis of the relationships in married couples with a significant age difference .....	46

<b>Кутепова-Бредун В.Ю.</b> Вплив особистості на успішність у музичній діяльності....	218
<b>Кучинова Н.М.</b> Дослідження комунікативного компонента креативної складової професійного мислення майбутніх маркетологів .....	219
<b>Лебідь Н.К.</b> Стресостійкість керівника закладу середньої освіти як чинник успішної управлінської діяльності .....	220
<b>Леженіна Л.М.</b> Особливості оцінки організаційної культури слідчими Служби безпеки України з ризиком виникнення професійної деформації .....	221
<b>Лісена Т.О.</b> Професійно важливі якості особистості майбутніх психологів як передумова успішної професійної діяльності .....	224
<b>Lukyanova K. A.</b> Social intelligence as a component of professional competence of a social teacher.....	225
<b>Лучанинова Н.В.</b> Роль психологических факторов в успешном трудоустройстве выпускников вузов.....	226
<b>Лушнина Т.А.</b> Проблема психологической структуры профессионального самосознания у студентов современного технического университета.....	228
<b>Макаренко Н.М.</b> Контекстне навчання як процес динамічного руху до практичної діяльності студентів .....	228
<b>Мамічева О.В.</b> Психологічний аналіз успішної професійної діяльності викладачів вищої школи в освітньому процесі.....	230
<b>Метельська Н.Й.</b> Становлення професійної самосвідомості як складова професійного самовизначення майбутнього педагога .....	231
<b>Miroshnyk Z.M.</b> Role structure of a personality in phenomenology of professional competence of a practical psychologist.....	233
<b>Mihajlenko O.Ju.</b> The role competence in the system for significant qualities of practical psychologist.....	234
<b>Мишко Н.М.</b> Особливості ціннісно-смислового аспекту професійного становлення майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту .....	235
<b>Мовчан Я.О.</b> Структура професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей.....	237
<b>Мойсеєнко Р.М.</b> Психологічна компетентність як фактор ефективного функціонування особистості сучасного педагога.....	238
<b>Моргун В.Ф.</b> Толерантність як умова успішного функціонування професіонала ....	239
<b>Московченко А.А.</b> Дослідження складових в структурі особистості у студентів-менеджерів .....	241
<b>Нікітіна О.П.</b> Особливості організації та проведення навчальних тренінгів з психології грошей для студентів-практических психологів .....	242
<b>Nikolaenko A.E., Surhai D.V., Shukalova O.S.</b> Psychological portrait of the ideal teacher and practice of professional's successful functioning .....	243
<b>Nikonenko S.S.</b> Non-verbal behavior: problems of the interpretation.....	244
<b>Носко Л.А.</b> Здатність до рефлексії як професійно важлива якість .....	246
<b>Остапчук О.Є.</b> Розвиток особистості вчителя в процесі авторського проектування педагогічних систем.....	247
<b>Підбуцька Н.В., Богдан Ж.Б.</b> Особливості життєвої задоволеності інженерів у процесі професіоналізації .....	249
<b>Поденко А.В.</b> Якості особистості організатора в учнів старшого шкільного віку ...	250
<b>Попова Г.В., Милорадова Н.Э.</b> Алгоритм создания колоды ассоциативных метафорических карт .....	252
<b>Portyanko A.A.</b> The study of “burnout” in the process of pedagogical activity.....	253
<b>Романовський О.Г.</b> Про деякі спостереження в ідентифікації зарубіжної та вітчизняної психології лідерства .....	255
<b>Савицька О.В., Кутіщенко В.П.</b> Психологічні особливості виникнення і подолання професійних криз педагогами та психологами .....	256

При очевидній єдності поглядів науковців на феномен лідерства, ми маємо відзначити, що у вітчизняній науці суттєво страждає аспект впровадження наукових розробок у процес фахової підготовки. В той час як за кордоном десятиліттями існують магістерські програми підготовки лідерів у різних сферах діяльності, вітчизняна наука тільки підходить до розуміння важливості включення окремих курсів лідерства у систему підготовки фахівців.

**О.В. Савицька**

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;*

**В.П. Кутіщенко**

*Київський університет імені Бориса Грінченка*

## **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ І ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КРИЗ ПЕДАГОГАМИ ТА ПСИХОЛОГАМИ**

Вікова психологія та психологія праці єдині в ідеї, що професійні кризи є невід'ємною складовою професійного становлення фахівця. Це особливий, відносно нетривалий період онтогенезу, що характеризується різкими психологічними змінами; період, пов'язаний зі змінами у структурі свідомості й особистості.

Теоретичні та експериментальні дослідження дозволили сформулювати основні наукові підходи до розгляду проблеми криз особистості, зокрема професійних криз, визначити типологію, механізми криз, чинників виникнення професійних криз, способів їх подолання тощо (Л.І. Анциферова, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв Ф.Е. Василюка, Є.Ф. Зеер, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, М.С. Пряжніков, Е.Е. Симанюк, В.І. Слободчиков, Т.М. Титаренко, А.С. Москальова та ін.).

**Метою нашого дослідження** було з'ясування специфіки чинників ризику виникнення та захисту від професійної кризи особистості у педагогів та психологів.

Вибірка складалася з 28 студентів першого курсу – майбутніх педагогів, 21 вчителів та 19 психологів, які проходили курси підвищення кваліфікації.

З'ясування специфіки чинників ризику виникнення та факторів захисту вчителя від професійної кризи здійснювалося за допомогою анкети для виявлення кризогенних факторів і факторів подолання професійних криз учителів (О.Чоросова, Р.Герасимова).

Дослідження особливостей розвитку кризогенних факторів і факторів захисту від професійної кризи особистості засвідчило, що найбільш кризогенним з 4 чинників (відсутність перспектив, негативного впливу зовнішніх обставин, втрати сенсу життя та відчуження) у 57,5% опитаних психологів та педагогів виявився чинник негативного впливу зовнішніх обставин (середнє значення складало 4,9 бали), тоді як у студентів такий чинник має низькі показники.

При дослідженні чинників подолання професійної кризи було встановлено, що у 60,7% студентів та 71,4% педагогів найбільш вираженим фактором є орієнтація на нове, інтенції на розвиток (середній бал складає відповідно 6,5 і 6). Решта чинників подолання професійної кризи у студентів має низькі показники, а у 52,4% педагогів решта факторів (знаходження самоконтролю, знаходження цілей та відкритість світу) виражена практично однаково (середній бал складає відповідно 4,2; 6,1 та 6,9). Такі показники говорять про те, що педагог здатен ефективно долати професійні кризи особистості.

Найменш вираженим за вибіркою у 89,5% психологів виявився чинник подолання кризи – знаходження самоконтролю (середній бал склав 4,3), решта (знаходження цілей та відкритість світу) у 31,6% опитаних психологів мають високі показники (6,2 бала). Це дозволяє стверджувати, що психологи мають у своєму арсеналі чимало ефективних способів для конструктивного подолання криз професійного становлення.

Отримані результати дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Фахова, зокрема психологічна, підготовка та життєвий досвід переживання криз особистості суттєво збагачують арсенал способів подолання криз професійного розвитку;

2. Ризик виникнення професійних криз у педагогічних працівників (педагогів та шкільних психологів) визначається найперше чинником негативного впливу зовнішніх обставин;

3. Сучасна психологічна наука та практика психологічної допомоги здатні створити необхідні умови для конструктивного подолання кризи професійного становлення особистості: психологічна просвіта, психологічний супровід професійної діяльності, реалізація програм розвитку професійної рефлексії, позитивного мислення, визначення траєкторії професійного розвитку тощо.

**С.В. Ситник**

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені*

*К.Д. Ушинського, м. Одеса*

## **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Міжособистісна взаємодія є суттєвою умовою вирішення соціально-психологічних задач в різних сферах суспільства. Це пов'язано з вдосконаленням психологічного клімату у трудовому колективі, оптимізацією методів управлінської діяльності, з гармонізацією родинних стосунків та інше. Питання міжособистісної взаємодії широко досліджуються як вітчизняними (Г.М. Андреєвою, О.О. Бодальовим, О.О. Леонтьєвим, В.Г. Крісько, В.М. КуніциноЯ, М.М. Обозовим, Б.Д. Паригіним, та ін.), так і зарубіжними науковцями (Д. Брунером, Х. Келлі, Ч. Кулл, та ін.).

В нашому дослідженні ми поставили за мету – з'ясувати психологічні особливості міжособистісної взаємодії. Аналіз та узагальнення спеціальної літератури з питань міжособистісної взаємодії дозволило розкрити психологічні особливості цього явища. Показано, що міжособистісна взаємодія застосовується для характеристики реальних контактів людей під час сумісної діяльності. Також для опису взаємних впливів людей один на одного в процесі соціальної активності.

Розвиток міжособистісної взаємодії проходить декілька етапів. Передусім визначається мета міжособистісної взаємодії. Початок взаємодії включає встановлення контакту, ефект конгруенції, що пов'язано з особистісними особливостями суб'єктів взаємодії. На початку міжособистісної взаємодії регуляція спілкування здійснюється завдяки впливу образу-уявлення про себе «Я-концепції» та образу-уявлення партнерів один про одного. Цей етап завершується вибором сумісних дій, що дає можливість розпочати сумісну діяльність.

Психологічними умовами сумісної діяльності виступають: психологічний клімат, мотиви взаємодії, процеси взаємовпливу. Розвиток міжособистісної взаємодії в сумісній діяльності може вести до конструктивної, або конфліктної взаємодії. Результат міжособистісної взаємодії може мати три варіанта. По-перше, досягнення мети міжособистісної взаємодії, що сполучається з появою взаєморозуміння між учасниками взаємодії. По-друге, недосягнення мети, відмова учасників від мети взаємодії. По-третє, повертання до початку взаємодії для повторної спроби досягнення її мети. Таким чином, етапами розвитку міжособистісної взаємодії є початок взаємодії, сумісна діяльність та результат взаємодії.

В ході дослідження визначено, що міжособистісна взаємодія об'ємає взаєморозуміння, взаємовплив, взаємовідношення, міжособистісне спілкування та інтегративні феномени сумісності та спрацьованості. Характеристиками ефективної міжособистісної взаємодії є: здатність чітко виражати свої думки та розкривати особисту інформацію про себе, можливість змінювати свою поведінку, пристосовуватися у відповідності з поведінкою партнера, спрямованість на партнера та здатність отримувати інформацію. В основі міжособистісної взаємодії знаходиться механізми наслідування, конформності, навіювання, ідентифікації, рефлексії, емпатії, каузальної атрибуції (Шипілов А.В., 2000). Психологічні особливості міжособистісної взаємодії розкривається через її загальні та специфічні ознаки. До перших відноситься